

**Міністерство освіти і науки України
Мукачівський державний університет
Кафедра психології**

**ЗАГАЛЬНА ТА ВІКОВА ПСИХОЛОГІЯ
Методичні вказівки до проведення практичних занять та організації
самостійної роботи здобувачів
денної форми навчання
Спеціальності 016 Спеціальна освіта. Логопедія**

**2022
Мукачево**

*Розглянуто та рекомендовано до друку Науково-методичною радою
Мукачівського державного університету
протокол № 11 від «23» червня 2022р.*

*Розглянуто та схвалено на засіданні кафедри психології,
протокол №17 від «06» червня 2022р.*

Рецензент: Герцовська Н.О., к.філол.н., доцент кафедри англійської мови, літератури з методиками навчання

З -14

Загальна та вікова психологія: методичні вказівки до проведення практичних занять та організації самостійної роботи здобувачів денної форми навчання спеціальності 016 Спеціальна освіта. Логопедія / Укладач М. С. Барчій.– Мукачево: МДУ, 2022. – 42с. (1,97 авт.арк).

Видання містить практичні та інструктивні матеріали до проведення практичних занять, завдання для організації самостійної роботи здобувачів, тести для самоконтролю та перелік рекомендованих джерел.

Призначене для використання здобувачами в процесі виконання самостійної роботи та підготовки до практичних занять. Методичні вказівки розроблені у відповідності до програми дисципліни «Загальна та вікова психологія».

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
I. МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО ПІДГОТОВКИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ ТА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ЗДОБУВАЧІВ	
1.1 Завдання для самостійної роботи	6
1.2 Теми та зміст практичних занять.....	8
II. ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ	38
III. СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ	40
Ключі до тестових завдань.....	41

ВСТУП

Для підготовки компетентного конкурентоспроможного фахівця в галузі спеціальна освіта (логопедія), здатного на високому професійному рівні розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми корекційної педагогіки, орієнтованого на подальшу фахову самоосвіту освітньою програмою передбачено вивчення освітнього компонента «Загальна та вікова психологія».

Мета дисципліни - сформувати базові психологічні знання здобувачів, системне уявлення про вікові та індивідуальні особливості психічного розвитку.

Дані методичні вказівки укладено з метою допомоги здобувачам в теоретичному опануванні дисципліни «Загальна та вікова психологія» та формуванні загальних та фахових компетентностей, активізації самостійної пошукової роботи здобувачів, мотивації їх до поглибленого вивчення дисципліни та оволодінням соціальними компетентностями.

Методичні вказівки містять тестові завдання, проблемні та практичні завдання (заповнення таблиць, складання структурно-логічних схем, термінологічних словників, аналіз психолого-педагогічних ситуацій), контрольні питання.

Засвоєння даної дисципліни сприятиме в досягненні програмних результатів навчання: розуміти закономірності та особливості розвитку і функціонування, обмеження життєдіяльності у контексті професійних завдань; організовувати і здійснювати психолого-педагогічне вивчення дітей з особливостями психофізичного розвитку, діагностико-консультативну діяльність; аргументувати, планувати та надавати психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові послуги (допомогу) відповідно до рівня розвитку і функціонування, обмеження життєдіяльності дитини з особливими освітніми потребами; мати навички самостійного навчання та пошуку необхідної інформації.

I. МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО ПІДГОТОВКИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ ТА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ЗДОБУВАЧІВ

Головна мета практичних занять – засвоєння та закріплення найважливіших теоретичних понять дисципліни. Здобувач повинен продемонструвати наявність відповідних теоретичних знань та вміння використовувати їх на практиці. Підготовка до практичного заняття передбачає ознайомлення з конспектом лекцій та рекомендованою літературою. Практичне заняття проводиться на підставі як теоретичного матеріалу, що відображено у лекційному курсі, так і містить матеріал, що належить до самостійної навчальної роботи здобувача. Вивчаючи відповідну теоретичну тему, слід постійно приділяти увагу практичній спрямованості теоретичного матеріалу. Відповідаючи на питання, поставлені викладачем, бажано самостійно наводити практичні приклади, що відображають та підтверджують зміст та функцію теоретичних понять, які розглядаються.

Практичне заняття передбачає як усне обговорення, так і письмові відповіді на окремі теми курсу, підготовку доповідей, рефератів, презентацій, есе, що залежить від змісту теоретичного матеріалу.

Метою самостійної роботи здобувача (СРС) є забезпечення засвоєння у повному обсязі навчальної програми шляхом свідомого закріплення, поглиблення і систематизації набутих теоретичних знань, а також опанування навичок роботи з навчальною та науково-методичною літературою, вміння вільно орієнтуватися в інформаційному просторі.

Пошуково-аналітична робота є складовою СРС і полягає у проведенні самостійного пошуку джерел науково-теоретичного і практичного характеру з тем дисципліни «Загальна та вікова психологія», що дозволяє глибше і детальніше опанувати всі питання, визначені тематичним планом.

З урахуванням змісту, цілей та завдань, що вирішуються у процесі СРС з дисципліни «Загальна та вікова психологія», вирізняються два її основних види:

– СРС, що забезпечує підготовку до поточних аудиторних занять і вивчення окремих тем або питань, передбачених для самостійного опрацювання;

– пошуково-аналітична робота.

Для реалізації СРС у процесі вивчення навчальної дисципліни здобувачі виконують завдання різних типів і рівнів складності.

Перший рівень СРС забезпечує засвоєння предметних знань, основних понять та термінів, видів та способів діяльності, формування навичок, умінь, але не передбачає самостійного застосування набутого.

Другий рівень СРС формує певні навички та вміння самостійно застосовувати засвоєні знання для виконання певних завдань:

– виконання вправ, тестів, розв'язання практичних ситуацій;

– підготовка контрольних запитань для перевірки рівня засвоєння навчального матеріалу теми;

– узагальнення теоретичного матеріалу за допомогою опорно-інформаційних схем;

– підготовка письмових робіт аналітичного характеру за тематичними матеріалами (розвивальних занять, просвітницьких матеріалів, консультацій) тощо.

Самостійна робота може включати всі вищезазначені типи СРС або їх частини в найрізноманітніших співвідношеннях.

1.1 Завдання для самостійної роботи

Питання для самостійного опрацювання, які не викладаються на лекціях

Тема №1 Предмет і завдання психології.

1. Напрями сучасної психології.
  2. Етапи становлення психології як науки.
  3. Сучасна українська психологічна наука.
- Рекомендована література: [1, 4, 6,7, 8, 9, 13]

Тема 2. Розвиток психіки і свідомості

1. Розвиток свідомості в онтогенезі.
  2. Підібрати приклади свідомого й несвідомого в діяльності людини.
- Рекомендована література: [1, 4, 6,7, 8, 9, 13]

Тема 3. Пізнавальні процеси. Відчуття та сприймання.

1. Відчуття та сприймання в професійній діяльності педагога.
- Рекомендована література: [1, 4, 6,7, 8, 9, 13]

Тема 4. Пам'ять.

1. Умови ефективного запам'ятовування.
  2. Боротьба з забуванням.
  3. Пам'ять у професійній діяльності педагога.
- Рекомендована література: [4; 5;10]

Тема 5. Мислення.

1. Розумові дії та операції (підібрати приклади).
  2. Види та форми мислення.
  3. Індивідуальні особливості мислення.
  4. Розвиток мовлення.
- Рекомендована література: [1, 4, 6,7, 8, 9, 13]

Тема 6. Уява та увага.

1. Прийоми створення образів творчої уяви (підібрати приклади).

2. Увага. Види і властивості уваги (підібрати приклади).
3. Неуважність та її причини в дитячому віці.
Рекомендована література: [1, 3, 6, 8, 11, 13]

Тема 7. Емоційно-вольові процеси.

1. Емоції та почуття.
2. Форми переживання емоцій і почуттів. Вищі почуття.
3. Воля. Вольові дії – прості і складні.
Рекомендована література: [1, 4, 6,7, 8, 9, 13]

Тема 8. Особистість в діяльності і спілкуванні.

1. Теорії особистості.
2. Структура особистості у сучасній вітчизняній психології.
3. Розвиток особистості в діяльності та спілкуванні.
Рекомендована література: [1, 4, 6,7, 8, 9, 13]

Тема 9. Індивідуально-психологічні особливості

1. Психологічна характеристика видів темпераментів дошкільників.
2. Умови розвитку здібностей.
Рекомендована література: [1, 4, 6,7, 8, 9, 13]

Тема 10. Предмет, завдання та методи вікової психології.

1. Соціометрія.
2. Аналіз продуктів діяльності.
Рекомендована література: [2,3,5,6,14]

Тема 11. Психічний розвиток та його закономірності.

1. Теорії психічного розвитку.
2. Різноманітні підходи до створення вікової періодизації.
Рекомендована література: [2,3,5,6,14]

Тема 12. Психічний розвиток у немовлячому та ранньому дитячому віці.

1. Психологічні передумови переходу до раннього дитинства.
2. Мовленнєвий розвиток у ранньому віці.
3. Ознаки кризи 3-х років (підібрати приклади).
Рекомендована література: [2,3,5,6,14]

Тема 13. Психологія дошкільного дитинства.

1. Описати типові та індивідуальні особливості розвитку особистості дитини-дошкільника на основі карти-схеми з використанням різноманітних методів (спостереження, бесіда, аналіз продуктів діяльності тощо); проаналізувати дитячі малюнки, виявити особливості інтелектуальної та емоційної сфери.
2. Психологічні особливості дітей шестирічного віку.

Рекомендована література: [2,3,5,6,14]

Тема 14. Психологія молодшого школяра.

3. Охарактеризувати типові труднощі адаптації першокласників до школи.
4. Динаміка мотивів навчальної діяльності.

Рекомендована література: [2,3,5,6,14]

Тема 15. Психологія підліткового віку.

1. Охарактеризувати поведінкові прояви кризи підлітків.
2. Формування морально-етичних ідеалів у підлітків.

Рекомендована література: [2,3,5,6,14]

Тема 16. Психологія раннього юнацького віку

1. Юнацька субкультура та її вплив на формування ціннісних орієнтацій старшокласників.
2. Самовиховання старшокласників.

Рекомендована література: [2,3,5,6,14]

1.2 Теми та зміст практичних занять.

Практичне заняття 1. Розвиток психіки та свідомості.

План

1. Функції та механізми психіки.
2. Стадії розвитку психіки у тварин.
3. Свідомість та її структура.
4. Свідоме й несвідоме в психічній діяльності людини.

Рекомендована література: [1,4,6,7,8,9,13]

Вивчити основні поняття: психіка, стадія елементарної сенсорної психіки, стадія перцептивної психіки, інстинкти, навички, інтелектуальна поведінка тварин, свідомість, несвідоме

Питання для контролю

1. Охарактеризуйте механізми відображувальної діяльності на різних стадіях розвитку психіки.
2. Охарактеризуйте еволюційний розвиток психіки, назвіть його етапи.
3. Які форми поведінки тварин Ви знаєте?
4. Назвіть види та особливості інтелектуальної поведінки тварин.
5. У чому полягають особливості «мови» і «спілкування» тварини?
6. Чим відрізняється психіка людини від психіки тварини?
7. Що таке свідомість? Назвіть основні форми вияву свідомості.
8. У чому полягає єдність свідомого й несвідомого в психічній діяльності людини?
9. Охарактеризуйте спільну трудову діяльність як основний чинник формування свідомої людської психіки.

Практична частина

Проблемно-творчі запитання і завдання

1. Розкрийте роль знакових систем, предметів матеріальної і духовної культури у розвитку вищих психічних функцій людини.
2. Які філогенетичні та оногенетичні фактори розвитку свідомості?

Психологічні задачі

1. *Яка діяльність – свідомо чи несвідомо – виявляється в наведених нижче прикладах?*

А. Учень швидко і правильно множить багатозначні числа, проте не пам'ятає правила їх множення.

Б. Семикласник, якого дражили друзі, порвав підручники і зошити, ударив одного з товаришів.

2. *У чому схожість в чому відмінність „мови” тварин і мови людини в наведених прикладах.*

А. Відомо, що в собаки помахування хвостом виражає радість, а піджятий хвіст, вишкіряні зуби – лють.

Б. Ведмідь, як правило, має ділянку, яку вважає своєю і куди заборонено заходити іншим ведмедям. Коли він обходить цю ділянку, то третється об дерева, і запах, який він при цьому залишає, слугує для інших сигналом про те, що ділянка вже має господаря.

Тестові завдання

1. *В якому з наведених варіантів усі перелічені явища є допсихічним відображенням?*

1. Подразливість, тропізми, запам'ятовування.
2. Здатність відчувати, подразливість, загальна реакція організму на подразники.
3. Подразливість, скорочення м'язів, виділення гормонів залозами внутрішньої секреції, збудливість.
4. Інстинктивна діяльність, безумовні рефлекси.

2. *У процесі еволюції в пристосуванні тварин до умов існування співвідношення між природженим і набутиим:*

1. Залишилося незмінним.
2. Зростала питома вага вродженого, а набутого – зменшувалась.
3. Зростала питома вага і вродженого і набутого.
4. Пристосування тварин забезпечується природними механізмами: набуте не відіграє ролі.

3. *В якому рядку йдеться про інстинкти тварин?*

1. Виробляються в процесі індивідуального життя тварини.
2. Поведінка видова, передається по спадковості, складна.
3. Індивідуально набута форма поведінки містить у собі діяльність мислення.

4. *Матеріальною основою складної психічної діяльності людини є:*

1. Спинний мозок, ретикулярна формація.
2. Довгастий мозок і мозочок.
3. Кора великих півкуль головного мозку і підкірки.
4. Окремі ділянки мозку людини.

5. *Який подразник називається умовним? Знайдіть правильне визначення.*

1. Самий сильний серед подразників, які діють одночасно.
2. Подразник, який закономірно викликає орієнтувальну реакцію організму.

3. Подразник, що сигналізує організмові про небезпеку.
4. Подразник, що набуває певного значення для організму.
6. *Умовні рефлекси – це ... Знайдіть правильну відповідь.*
  1. Умовні рефлекси – це відчуття голоду, холоду, спраги, втоми.
  2. Умовні рефлекси – це вроджена властивість пристосувань організму до незмінних умов середовища.
  3. Умовні рефлекси – це тимчасові нервові зв'язки, що формуються в корі головного мозку під впливом різних подразників.
7. *Що являє собою якісно нову, вищу форму відображення об'єктивної дійсності і є властивістю лише людини? Це:*
  1. Пам'ять.
  2. Діяльність.
  3. Увага.
  4. Свідомість.
8. *Свідомість людини є продуктом:*
  1. Біологічної еволюції.
  2. Фізичного розвитку.
  3. Біологічного і соціально-історичного розвитку.
9. *Оволодіваючи природою, людина виробила у себе здатність володіти собою, розуміти свої обов'язки як члена суспільства, можливості, здібності, вчинки і керуватись цим у своїй діяльності. Це:*
  1. Самоповага.
  2. Темперамент.
  3. Практична діяльність.
  4. Самосвідомість.
10. *У якому з наведених нижче варіантів відповіді дається визначення свідомості:*
  1. активна діяльність центральної нервової системи;
  2. специфічно людська форма відображення і духовного освоєння дійсності,
  3. вища інтегруюча форма психіки людини;
  4. природжена здатність організму реагувати на стимул зовнішнього і внутрішнього середовища;

Практичне заняття 2. Пам'ять

План

1. Поняття про пам'ять та її основні функції.
2. Види пам'яті.
3. Процеси пам'яті: запам'ятовування, збереження, відтворення, забування.
4. Індивідуальні особливості пам'яті.

Рекомендована література: [1, 4, 6, 7, 8, 9, 13]

Вивчити основні поняття: пізнавальні процеси, пам'ять, види пам'яті, емоційна пам'ять, рухова пам'ять, образна пам'ять, словесно-логічна пам'ять, процеси пам'яті, запам'ятовування, збереження, відтворення, пригадування, забування

Питання для контролю

1. Яка роль пам'яті у пізнанні людиною світу?
2. Проаналізуйте основні теорії пам'яті

3. Охарактеризуйте види пам'яті.
4. Яка роль пам'яті в житті людини?
5. Проаналізуйте процеси пам'яті.
6. У чому полягають індивідуальні особливості та типи пам'яті?
7. Які умови ефективного запам'ятовування?

Практична частина

Проблемно-творчі запитання і завдання

1. Як боротися із забуванням?
2. Вкажіть, в чому конкретно має проявлятися врахування індивідуальних відмінностей пам'яті осіб у процесі практичної діяльності.
3. Проаналізуйте особливості образної, рухової, емоційної та словесно-логічної пам'яті та їх прояв у діяльності студентів. Наведіть приклади.
4. Чи можна стверджувати, що ефективність запам'ятовування зростає з кількістю повторень?
5. Чому К.Д.Ушинський стверджував, що повторення з метою пригадати забуте свідчить уже про недоліки в навчанні і взагалі про погане викладання в школі?
6. Чим пояснити, що учень, який вчить матеріал лише для того, щоб скласти екзамен, швидко його забуває?

Психологічні задачі

1. *Укажіть, які види пам'яті та процеси проявляються в описаних нижче прикладах:*

А. Учень ходить по кімнаті і вчить вірш Шевченка. На завтрашній урок його треба вивчити.

Б. Учень, готуючи домашнє завдання, знайшов потрібний параграф, почав його читати і радісно скрикнув: «Я це все знаю, вчитель розказував на уроці». А наступного дня одержав “2”, бо не зміг переказати зміст параграфа.

В. К.Станіславський писав: “... в пам'яті оживають пережиті раніш почуття. Здається, що вони зовсім забуті, але раптом якийсь натяк, думка, знайомий образ – і вас знову охоплюють переживання... Раз ви здатні бліднути, червоніти на саму згадку про пережите, раз ви боїтеся думати про давно минуле нещастя – у вас є пам'ять на переживання”.

2. *Який вид пам'яті за часом (довгочасна, короткочасна чи оперативна) має місце в даному випадку. Чому людина не запам'ятала “9”?*

Досліджуваному пропонують підрахувати суму чисел 5, 9, 7.

Після пред'явлення “9” несподівано спалахує яскраве світло, що засліплює піддослідного. Заспокоївшись, він додає 5 до 7, а цифру “9” не враховує, ніби її не пред'являли.

3. *Дайте пояснення таким експериментальним даним.*

Школярам першого, другого, третього класів і студентам запропонували розв'язати п'ять простих арифметичних задач на одну дію – додавання або віднімання двоцифрових чисел в межах ста. В другому дослід їм запропонували самим скласти п'ять аналогічних задач. В обох випадках

досліджуваним несподівано для них пропонувалось пригадати умову і числа розв'язання або придуманих ними задач.

П.І.Зінченко констатує, що школярі першого класу при розв'язуванні задач запам'ятали майже в три рази більше чисел, ніж студенти. Студенти в другому досліді запам'ятали майже в 2,5 рази чисел більше, ніж при розв'язуванні задач.

4. Пригадайте будь-яку життєву ситуацію і визначте, як Ви запам'ятовуєте необхідну інформацію, які прийоми і способи для цього використовуєте.

Тестові завдання

1. *Пізнавальні процеси — виберіть зайве:*

1. мислення,
2. сприймання,
3. пам'ять,
4. воля.

2. *Який пізнавальний процес відповідає за засвоєння та відтворення життєвого досвіду?*

1. сприймання,
2. пам'ять,
3. увага,
4. мислення.

3. *Виберіть рядок, в якому перераховані тільки процеси пам'яті:*

1. запам'ятовування, збереження, відтворення,
2. запам'ятовування, збереження, узагальнення,
3. запам'ятовування, сприймання, пригадування,
4. запам'ятовування, порівняння, забування.

4. *Доведено, що темпи забування інформації особливо інтенсивні:*

1. через рік після запам'ятовування,
2. впродовж першої доби після запам'ятовування,
3. через тиждень після запам'ятовування,
4. через місяць після запам'ятовування.

5. *Вищим видом пам'яті вважається:*

1. рухова,
2. образна,
3. емоційна,
4. словесно-логічна.

6. *Відтворення, що виникає при повторному сприйнятті предметів, називається:*

1. згадуванням;
2. пригадуванням;
3. впізнаванням;
4. спогадами.

7. *Що є необхідною умовою для продуктивного довільного запам'ятовування?*

1. Дійове ставлення до учбового матеріалу, коли він входить до змісту основної мети діяльності.
2. Активізація інтересів і емоційних реакцій.
3. Цікаві ілюстрації до матеріалу.
4. Чітка постановка мети, завдання запам'ятати.

8. *Яке з висловлювань виражає суть процесу відтворення?*

1. Заучування одного елемента за другим в їх точній послідовності.
2. Процес, що визначає збереження інформації в пам'яті для наступного використання

- в практиці.
3. Процес актуалізації чи активізації слідів, образів, що збереглися в мозку людини.
9. На які види поділяється запам'ятовування залежно від участі мислення в його роботі?
1. Образне, механічне, словесно-логічне.
  2. Образне, смислове, механічне.
  3. Рухове, мимовільне, довільне, механічне.
  4. Механічне, смислове.
10. Яке з наведених визначень пам'яті є найбільш повним і правильним?
1. Пам'ять – це здатність реагувати на предмети і явища реального світу.
  2. Пам'ять – це заснована на відчуттях і сприйманні здатність людини відображати навколишній світ.
  3. Пам'ять – це здатність нервової системи набувати, зберігати і відтворювати досвід.
  4. Пам'ять – це психічний процес запам'ятовування, збереження та відтворення набутого досвіду в практичній діяльності.

Практичне заняття 3. Мислення та мовлення.

План

1. Види мислення.
2. Форми мислення.
3. Мислительні операції
4. Мовлення, його функції.
5. Види мовлення.

Рекомендована література: [1, 4, 6,7, 8, 9, 13]

Вивчити основні поняття: мислення, поняття, судження, умовивід, аналіз, синтез, порівняння, абстрагування, класифікація, узагальнення, мовлення, зовнішнє мовлення, внутрішнє мовлення, письмове мовлення

Питання для контролю

1. У чому полягають специфічні особливості мислення як вищої форми пізнавальної діяльності?
2. Назвіть основні мисленнєві операції та поясніть їх сутність.
3. Які є види мислення? Охарактеризуйте їх.
4. Які є форми мислення. Охарактеризуйте їх.
5. Які види та функції мовлення?
6. Дайте характеристику видів зовнішнього мовлення.
7. Охарактеризуйте індивідуальні особливості мислення.
8. У чому полягає особливість усного мовлення?
9. У чому полягає особливість письмового мовлення?
10. Якими є особливості внутрішнього мовлення і чим вони зумовлені?

Практична частина

1. Висловіть свою думку з приводу наступного судження: «Розвиток мови —

це і є розвиток свідомості».

2. Прокоментуйте дане твердження: у визначенні мовлення завжди вказується функція спілкування. Як це узгоджується з тим, що мовлення може бути і внутрішнім, для себе?

3. Вкажіть на відмінності усного мовлення від письмового та відзначте, яким чином дані відмінності мають враховуватися людиною в практичній діяльності?

4. Чи можна погодитися з думкою, що розвиток мови - це процес, який не зупиниться, доки існуватиме людство?

Тестові завдання

1. Виберіть із характерних особливостей процесів відображення те, що характеризує мислення людини.

1. Відображення окремих властивостей, предметів і явищ матеріального світу.
2. Відображення минулого досвіду у вигляді почуттів, думок та образів раніше сприйнятих предметів і явищ.
3. Відображення предметів і явищ у сукупності їхніх властивостей та частин.
4. Відображення загальних та істотних ознак, зв'язків і відносин предметів і явищ.

2. Яке з наведених визначень поняття є правильним і найбільш точним?

1. Поняття – це форма мислення, що являє собою найповніше відображення ознак предметів та явищ.
2. Поняття – це форма мислення, що являє собою відображення предметів і явищ зовнішнього світу.
3. Поняття – одна з основних форм абстрактного мислення, поняття – це відображення істотних ознак досліджуваного об'єкта.
4. Поняття – одна з логічних форм, вищий рівень узагальнення, характерний для словесно-логічного мислення.

3. Вибрати найбільш правильний варіант визначення дедукції:

1. Перехід від часткових випадків до загального положення.
2. Перехід від одних часткових випадків до інших на основі подібності між ними.
3. Перехід від загального положення до часткового випадку.
4. Перехід від одних часткових випадків до інших часткових випадків.

4. Підійшовши до тролейбусної зупинки не в години “пік” і помітивши на ній незвичайно багато людей, Ви здогадуєтесь: давно не було тролейбуса. Яка форма логічного мислення проявляється в прикладі?

1. Поняття.
2. Умовисновки.
3. Судження.
4. Узагальнення.

5. Яку розумову операцію виконують учні, коли на основі спостереження певних фактів виводять і формують правило?

1. Аналіз.
2. Порівняння.
3. Узагальнення.
4. Абстрагування.

6. Який вид мислення переважає в діяльності письменника?

1. Конкретно-образний.
2. Понятійний.
3. Предметно-дійовий.
4. Абстрактний.

7. Який вид мислення переважає в процесі розв'язання алгебраїчної задачі?

1. Понятійне.
2. Наочно-образне.
3. Предметно-дійове.
4. Логічно-дійове.

8. На уроці геометрії задача розв'язана двома способами, а вчитель запропонував вдома пошукати ще можливі способи її розв'язання. Учні знайшли ще три вирішення цієї задачі. Які індивідуальні особливості мислення учнів розвиває вчитель?

1. Допитливість.
2. Гнучкість мислення.
3. Широту розуму.
4. Логічність мислення.

9. В якому рядку названо особливості діалогічного мовлення?

1. Фрагментарне, уривчасте, граматичне, незв'язне мовлення.
2. Мовлення, при якому виникає необхідність одну думку виразити в різних послідовних висловлюваннях.
3. В значній мірі мимовільне мовлення.
4. Мовлення, в якому широко використовуються немовні комунікативні засоби – жести, міміка і ін.

10. В якому рядку називаються особливості монологічного мовлення:

1. Мовлення, смисл якого зрозумілий лише у зв'язку з ситуацією.
2. Граматичні зв'язки виражені найповніше.
3. Мовлення, яке зарані планується, програмується, готується.
4. Мовлення, в якому наступні висловлювання в більшій мірі обумовлені попередніми висловлюваннями партнерів.

11. В якому рядку називаються властивості внутрішнього мовлення:

1. Фрагментарне, уривчасте, граматично незв'язне мовлення.
2. Мовлення, яке зарані готується, виголошується.
3. Мовлення, яке найбільш піддається вольовому контролю.
4. Граматичні зв'язки виражені найповніше.

Практичне заняття 4. Уява та увага.

План

1. Уява, її функції та види.
2. Прийоми створення образів уяви.
3. Види уваги.
4. Основні властивості уваги.

Рекомендована література: [1, 4, 6, 7, 8, 9, 13]

Вивчити основні поняття: уява, види уяви, мрія, репродуктивна уява, творча уява, аглютинація, гіперболізація, акцентуація, типізація, літота, увага, мимовільна увага, довільна увага, післядовільна увага, концентрація уваги, розподіл уваги, переключення уваги, обсяг уваги, неухважність

Питання для контролю

1. У чому полягає специфічність відображення дійсності в процесах уяви?

2. Чим зумовлена діяльність людської уяви?
3. Від чого залежить багатство створюваних людиною образів уяви?
4. У чому полягає принципова різниця образів репродуктивної та продуктивної уяви?
5. У чому полягають особливості мрії як різновиду творчої уяви?
6. У чому виявляється зв'язок процесів чуттєвого пізнання і мислення з уявою?
7. Яким є механізм впливу образів уяви на фізіологічні процеси людини?
8. Як пов'язана уява з емоційно-вольовою сферою особистості?
9. Яка роль уваги в житті та діяльності людини?
10. Охарактеризуйте види уваги.
11. Які властивості уваги?

Практична частина

Проблемні запитання

1. Чи є уява у тварини?
2. Чи є принципова різниця між уявленнями творчої уяви та галюцинаціями?
3. Чи погодитесь ви з думкою, що мрія - це створення образів уяви, в справдженні яких людина впевнена?
4. Чи може бути уява дитини багатшою, ніж уява дорослої людини?
5. Визначте, які прийоми створення образів уяви використані: винахідником створенні літературного персонажа; художником-карикатуристом - при створенні дружнього шаржу.
6. Поясніть, чому деякі люди, не обізнані з медициною, прочитавши опис того чи іншого захворювання, схильні уявляти, що й вони захворіли саме на цю хворобу, що й у них виявляються симптоми цієї хвороби.
7. Що таке неуважність? Назвіть причини неувважності.
8. Виявіть різницю між обсягом та розподілом уваги. Наведіть приклади.
9. Назвіть умови: а) за яких можливий розподіл уваги; б) які сприяють переключенню уваги. Наведіть приклади.
10. Які, на Ваш погляд, є можливості у вчителя по організації (і управління) процесу уваги учнів? Наведіть приклади.

Психологічні задачі

1. Як ви можете пояснити наступне:

А. На одноманітні зауваження вчителя учні перестають реагувати.

Б. Студент розгублюється біля дошки, хоча й знає матеріал.

В. Захоплена розв'язанням якоїсь задачі, дитина не помічає того, що діється навколо.

2. Яка з нижче наведених думок відповідає дійсності? Що ж насправді є ознакою уважності?

А. Одні вважають, що ознакою уважності є здатність людини протягом тривалого часу, не відволікаючись, розв'язувати якусь задачу.

Б. На думку других, уважний той, хто розповідаючи, бачить і чує все, що діється навколо.

В. Треті переконані: уважна людина може одночасно слухати якесь повідомлення, записувати його, розуміти та вносити свої корективи в зміст записуваного.

3. Поясніть, чому практично неможливо утримати увагу студентів після того, як пролунав дзвінок на перерву?

4. Поясніть вислів

„Увага – це ті єдині двері нашої душі, через які, безумовно, проходять всі об’єкти зовнішнього світу, відображені свідомістю”

К.Д.Ушинський

„У кожному психічному процесі присутній момент, що виражає різні ставлення особистості, зокрема до світу людей, природи, свідомості до об’єкта. Це ставлення виявляється в увазі”

С.Л.Рубінштейн

„Геній – це невідступна увага”

Ж.Кюв’є

Тестові завдання

1. Яке з поданих нижче визначень уяви є правильним?

1. Створення в голові людини чітких образів раніше сприйнятих об’єктів.
2. Створення в голові людини нових для неї образів на основі словесного опису їх.
3. Сукупність уявлень про навколишню дійсність.
4. Створення в голові людини образів об’єктів, яких вона ніколи не сприймала, на основі попереднього досвіду.

2. В якому з наведених висловлювань мова йде про уяву?

1. Психічна діяльність, яка виявляє внутрішні, суб’єктивні стани людини, її афект, бажання, враження.
2. Узагальнене і опосередковане відображення дійсності.
3. Складна психічна діяльність, яка є вродженою здібністю, що розвивається, незалежно від умов життя і виховання.
4. Відображення реальної дійсності в нових образах, інших сполученнях і зв’язках.

3. В якому з наведених варіантів дається правильна характеристика творчої уяви? Творча уява – це:

1. Створення образів нових, оригінальних об’єктів на основі попереднього досвіду.
2. Створення образів об’єктів на основі їх словесної характеристики, графічного зображення.
3. Створення образів об’єктів, які зустрічалися в житті і діяльності людини.
4. Своєрідна дослідницька робота мислення.

4. У якому з наведених нижче варіантів йдеться про уяву?

1. Я виразно уявив собі школі, вчителів, учнів, з якими вчився понад десять років тому.
2. Підійшовши до троянди, я милуюсь її красою, малюю в своїй голові її образ.
3. Читаючи роман, я, наче живих, бачу його героїв.

5. У якому з поданих нижче визначень йдеться про творчу уяву?

1. Самостійне створення в голові людини нових образів на основі попереднього досвіду.
2. Створення в голові людини картин далекого майбутнього.
3. Психічна діяльність в результаті якої відбувається самостійне створення в голові людини нових думок.
4. Створення в голові людини образів нових для неї об’єктів на основі словесного опису.

6. У якому з рядків перелічені види діяльності включають творчу уяву дітей?

1. Виготовлення стільця дітьми за зразком вихователя.
2. Переказ казки дітьми.
3. Малювання дітьми щойно відвіданого зимового парку.
4. Придумування дітьми казки.

7. В якому з варіантів правильно визначається мрія?

1. Мрія – це творча уява, скерована на конкретні вчинки, поведінку.
2. Мрія – це образ бажаного майбутнього.
3. Мрія – це фантастичне бачення свого майбутнього.
4. Мрія – це придумування людиною картин життя і діяльності.

8. Знайдіть правильне визначення мрії:

1. Відтворююча уява, звернена в далеке минуле і майбутнє.
2. Форма творчої уяви, скерованої на близьке майбутнє.
3. Творча уява, що створює в голові людини образи бажаного, здійсненого майбутнього.
4. Створення людиною образів свого майбутнього.

9. Яке з наведених визначень уваги є правильним?

1. Увага – це форма психічної діяльності, що виникає при дії об'єкта на органи чуття.
2. Увага являє собою вибіркоче сприймання об'єктів.
3. Увага – це форма психічної діяльності людини, що виявляється у скерованості і зосередженості її свідомості на певних об'єктах.
4. Увага – це робочий стан організму, установка аналізаторів на подразники.

10. У якому рядку всі перелічені властивості подразників сприяють привертанню до них уваги?

1. Раптовість, сила, тривалість, нерухомість.
2. Сила, контраст з фоном, нерухомість, раптовість.
3. Сила, монотонність, раптовість, зміна положення в просторі.
4. Раптовість, сила, зміна положення в просторі, контраст з фоном.

11. Як називається здатність людини тривалий час зосереджуватись на об'єкті?

1. Коливання уваги.
2. Стійкість уваги.
3. Обсяг уваги.
4. Концентрація уваги.

Практичне заняття 5. Особистість в діяльності та спілкуванні.

План

1. Загальне поняття про особистість та її структуру.
2. Характеристика спрямованості особистості.
3. Класифікація видів діяльності. Способи діяльності.
4. Спілкування, його структура і функції спілкування

Рекомендована література: [1, 4, 6, 7, 8, 9, 13]

Вивчити основні поняття: особистість, індивід, людина, індивідуальність, спрямованість особистості, потреби, мотиви, інтереси, ідеали, переконання, світогляд, діяльність, уміння, навички, звички, спілкування, функції спілкування

Питання для контролю

1. Що означають поняття „людина”, „індивід”, „особистість”, „індивідуальність”?
2. Доведіть правильність твердження „Кожна особистість є індивідом, проте не кожний індивід - особистість”.
3. Які Ви знаєте підходи до структури особистості?
4. Які компоненти структури особистості є провідними і визначають поведінку людини?
5. У чому полягає сутність спрямованості особистості? Чи можна розуміти спрямованість людини як прояв усіх притаманних їй спонукань?
6. У чому може виявлятися негативна і позитивна роль установок у житті людини? Чи можна формувати їх цілеспрямовано і як саме?
7. Яку роль відіграють інтереси в діяльності людини? Охарактеризуйте види інтересів?
8. Якими є головні компоненти діяльності?
9. Які основні види діяльності ?
10. Які функції та засоби спілкування.?

Практична частина

Психологічні задачі

1. Чому не можна поставити знак рівності між індивідом і особистістю? Чи відомий Вам факт існування індивіда, який не був би особистістю? Чи відомий факт існування особистості поза і без індивіда як її конкретного носія?

2. Доведіть справедливості Вашої відповіді.

Існує думка, що кожна особистість являє собою неповторну єдність спадкових, психічних і соціальних рис, що перебувають у нерозривному зв'язку з конкретною ситуацією життя даного індивіда. Чи можна складне і неповторне, що є в особистості звести до певних груп і розглядати кожен особистість як представника однієї з цих груп?

3. Виділіть окремо ті особливості, які характеризують людину або як індивіда, або як особистість.

Сумлінність, несміливість, висока швидкість рухових реакцій, скромність, правдивість, пластичність, упертість, швидкий темп діяльності, реактивність, рухливість, мала чутливість до громадської оцінки.

4. Доведіть правильність відповіді.

Чи можна погодитися з точкою зору, що розумовий розвиток повністю залежить від навчання. При відповідному методі навчання кожна дитина на будь-якій стадії розвитку може повноцінно засвоїти всякий навчальний матеріал.

5. В яких прикладах мова йде про уміння, навички, звички:

А. Людина, яка оволоділа письмом, швидко, не втрачаючи час на певні типи речень, безпомилково ставить розділові знаки.

Б. При переході вулиці зі світлофором людина кидає погляд на нього навіть тоді, коли рух транспорту відсутній.

6. Прочитайте уривок з книги Є.В.Тарле, зверніть увагу на те, як змінюються слова, що характеризують Наполеона в паризькій пресі з моменту його висадки в бухті Жуан до

прибуття в Париж та визначте, яка функція мовлення найбільш яскраво виявляється при цьому.

Перше повідомлення: "Корсіканське чудовисько висадилося в бухті Жуан". Друге повідомлення: "Людоджер іде по Грассу". Третє повідомлення: "Узурпатор увійшов в Гренобль". Четверте повідомлення: "Бонапарт зайняв Ліон". П'яте повідомлення: "Наполеон наближається до Фонтенбло". Шосте повідомлення: "Його імператорська величність очікується сьогодні в своєму вірному Парижі". Вся ця літературна гама умістилася в одних і тих же газетах, при одній і тій же редакції протягом кількох днів".

Тестові завдання

1. Індивід – це:

1. Конкретна людина з усіма її природними і фізичними якостями.
2. Людина як об'єкт і суб'єкт соціальних відносин
3. Представник роду Homo Sapiens, член певної спільності.

2. Особистість – це:

1. Індивід як суб'єкт практичної діяльності.
2. Якість індивіда, яка визначається включенням в суспільні відносини і формується в спільній діяльності і спілкуванні.
3. Особлива незмінна духовна сутність, "цілком психологічна істота".

3. В якому рядку названі лише властивості особистості?

1. Зовнішній вигляд, ріст, обличчя, колір очей.
2. Відносно постійні, стійкі властивості, швидкість рухів, характер індивідуального життя, настрої.
3. Вибіркове ставлення до навколишнього світу, увага, пам'ять.
4. Риси особистості, що проявляються в стилі поведінки, в стосунках людей, здібності, характер, темперамент.

4. Виберіть варіант, у якому людина характеризується як особистість:

1. Приємний голос, наполегливість, ідеали; красива хода; воля.
2. Старанність, правдивість, інтереси, здібності, принциповість, гордість.
3. Чуйність, емоційна збудливість, висока сенсорна чутливість, інтерес до спорту, аперцепція.
4. Відвага, мужність, музичний слух, розум, літературні здібності, синестезія.

5. Індивідуальність - це:

1. Особистість з її неповторним сполученням психічних станів, емоцій і почуттів.
2. Особистість в її своєрідності і оригінальності психологічних властивостей, процесів і станів.
3. Людина з усіма її фізичними і фізіологічними характеристиками.

6. У визначенні: психічний стан, який характеризується стійкими поглядами, впевненістю в правильності своїх думок і позицій – розкривається:

1. Ідеал.
2. Переконавання.
3. Почуття.
4. Ерудитія.

7. Визначення: потреба наслідувати, прийнятий особистістю як зразок поведінки, розвитку, діяльності – розкриває:

1. Потреби.
2. Інтереси.
3. Ідеали.
4. Переконавання.

8. *Визначення: вибіркоче ставлення особистості до предметів і явищ навколишнього середовища завдяки їхнього життєвого значення або емоційної забарвленості і привабливості – розкриває поняття:*

1. Потреби.
2. Інтереси.
3. Ідеали.
4. Переконавання.

9. *Усвідомлення людиною з допомогою мови себе самої, своїх дій і вчинків, своїх думок, переживань і різноманітних психічних якостей, свого ставлення до природи, до інших людей.*

1. Самоутвердження.
2. Свідомість.
3. Самосвідомість.
4. Діяльність.

10. *Визначте джерело будь-якої активності особистості:*

1. Світогляд, переконання.
2. Знання, ерудиція.
3. Потреби.
4. Інтереси.

11. *Потреба – це:*

1. Переживання людиною задоволення чи стану тривоги.
2. Переживання людиною емоційного незадоволення; розгубленості.
3. Переживання людиною необхідності в певних умовах життя і діяльності.
4. Стан індивіда, що виникає в результаті активної діяльності, що може забезпечити його існування.

12. *У визначенні: ідеальне уявлення результату, який має бути досягнутий у ході людської діяльності – розкривається:*

1. Ідеал.
2. Інтерес.
3. Захоплення.
4. Мета.

Практичне заняття 6. Індивідуально-психологічні особливості.

План

1. Темперамент та його властивості.
2. Психологічна характеристика типів темпераментів.
3. Характер, його структура та формування.
4. Види та рівні розвитку здібностей

Рекомендована література: [1, 4, 6,7, 8, 9, 13]

Вивчити основні поняття: темперамент, врівноваженість, сила, збудження, гальмування, динамічність, екстраверсія, інтроверсія, пластичність, лабільність, характер, структура характеру, здібності, задатки, загальні здібності, спеціальні здібності

Питання для контролю

1. Якими властивостями перебігу психічної діяльності характеризується темперамент ?
2. У чому виявляються особливості поведінки інтроверта та екстраверта?
3. Як може позначатися темперамент на формуванні рис особистості ?
4. Які риси поведінки свідчать про її характер? Які компоненти можна виокремити в структурі характеру?
5. Якими є умови формування характеру?
6. Які основні компоненти здібностей?
7. Як пов'язані між собою здібності та задатки?
8. Які психічні властивості людини сприяють розвитку здібностей?
9. Які умови розвитку здібностей?

Практична частина

Завдання та проблемні ситуації

1. Чи можна дійти висновку про темперамент особистості за яскравими, але епізодичними виявами її поведінки? В яких життєвих ситуаціях темперамент виявляється найбільш повно?
2. Чи завжди індивідуально-психологічні властивості людини, що виявляються в ранньому дитинстві, зберігаються в подальшому її житті? Чим це можна пояснити?
3. Які поєднання типів темпераменту найчастіше зустрічаються? Чим це можна пояснити психологічно?
4. У чому може виявлятися врахування вчителем, лікарем особливостей темпераменту учня або пацієнта?
5. Чи можна стверджувати, що добрі задатки завжди визначають високий рівень розвитку здібностей?

Психологічні задачі

1. Дайте характеристику темпераменту учня. Яка його властивість виступає на перший план?

У характеристиці випускника школи Віктора М., написано: “Надає перевагу завданням високої складності. Зосереджений, витривалий у роботі, яка потребує терпіння. Легко переходить від одних дій до інших, виконує їх рівномірно, від початку до кінця. Йому притаманна висока розумова активність, він допитливий і любить показувати свої знання перед товаришами і вчителями.”

2. Про що свідчать отриманні результати? Чи є “кращі” і “гірші” властивості нервової системи?

За даними досліджень, для оволодіння навичками жонглювання, потрібна така властивість нервової системи, як рухливість. Тому жонглерами не можуть стати люди з інертною нервовою системою. Проте, ще більше значення має лабільність: лабільні навчаються жонглювати у 2-3 рази швидше за рухливих.

3. Про що свідчать отриманні результати? Що вони дають для розуміння природи характеру?

7 пар розлучених з дитинства монозиготних близнюків виховували в подібних умовах, 27 парами опікувалися родичі батьків, 13 пар поділили між собою друзі їхніх батьків, 10 пар зростали у родинх незнайомих між собою людей. Було виявлено, що ступінь подібності між близнюками від групи до групи зменшувався, причому більше це стосувалося характеру, а менше – здібностей.

4. Чому спостерігаються вищенаведені факти? Як ці дані характеризують обдарованість?

Тестування показало, що IQ обдарованих дітей коливається в межах від 141 до 170 балів (розумова норма 91-110 балів). Усього їх 2-3% від загальної кількості дітей того чи іншого віку. За даними міжнародних організацій, серед учнів, яких щорічно відраховують зі школи через неуспішність і нездатність до навчання, обдарованих дітей буває до 30%. Відомо також, що діти, на яких покладали великі сподівання, далеко не завжди виправдовують їх.

6. У житті часто трапляється так, що люди, які мають хороші задатки до розвитку здібностей, не реалізували їх. Які причини найчастіше виникають як перепона на шляху їх розвитку.

5. Поясніть вислів

«Натхнення - це такий гість, який не полюбить навідуватись до лінивих, а приходять лише до тих, хто його кличе»

П.І. Чайковський

«Темперамент – це те, що необхідно іноді долати і завжди використовувати, бо кожному дано щось таке, про що мріють інші»

Л.Гуревич

Тестові завдання

1. Визначте основні характеристики темпераменту:

1. Динамічність, вродженість, циклічність.
2. Активність, емоційність, моторика.
3. Енергійність, константність, спрямованість.
4. Стабільність, усвідомленість, вибірковість.

2. Яке з наведених тверджень є правильним:

1. Деякі типи темпераменту мають більше негативних рис, ніж негативних.
2. Всі діти-холерики агресивні та нестримані.
3. Не існує поганих та хороших типів темпераменту.
4. Сангвініки найкраще навчаються.

3. Комунабельність, адаптивність, поверховість, дотепність притаманні такому типу темпераменту:

1. Холеричному.
2. Меланхолічному.
3. Сангвінічному.
4. Флегматичному.

4. Оптимізм, енергійність, імпульсивність, конфліктність притаманні такому типу темпераменту:

1. Холеричному.
2. Меланхолічному.
3. Сангвінічному.
4. Флегматичному.

5. Делікатність, вразливість, схильність до роздумів та замкнутість притаманні такому типу темпераменту:

1. Холеричному.
2. Меланхолічному.
3. Сангвінічному.
4. Флегматичному.

6. Інертність, надійність, малорухливість, миролюбність притаманні такому типу темпераменту:

1. Холеричному.
2. Меланхолічному.
3. Сангвінічному.
4. Флегматичному.

7. Сукупність провідних і найбільш стійких індивідуальних якостей особистості, що виявляється в діяльності, спілкуванні та поведінці, називається:

1. Здібностями.
2. Мотивами.
3. Темпераментом.
4. Характером.

8. Яке з наведених тверджень є правильним:

1. Якості характеру у більшій мірі є вродженими.
2. Характер формується і проявляється в діяльності.
3. Характер людини повністю визначається темпераментом.
4. Характер є прояв людини як соціального індивіда.

9. З числа наведених нижче положень про характер виберіть ті, які найбільш повно розкривають поняття „характер”:

1. Риси характеру – це ставлення особистості до певних сторін дійсності.
2. Риси характеру – це певні способи дій.
3. Риси характеру виявляються за будь-яких обставин і умов.
4. В характері виявляються і стосунки особистості, і способи дій, за допомогою яких ці стосунки відбуваються.

10. Індивідуально-психологічні особливості людини, які забезпечують успіх в діяльності, легкість і швидкість оволодіння нею називається:

1. Якості темпераменту.
2. Риси характеру.
3. Здібності.
4. Мотиви.

11. Яке твердження є правильним?

1. Здібності існують незалежно від діяльності і поза нею.
2. Поза діяльністю здібності існувати не можуть.
3. Здібності в діяльності виявляються, в ній і розвиваються.
4. Здібності розвиваються незалежно від діяльності, але в діяльності виявляються.

12. Найвищий ступінь розвитку здібностей, що проявляється в творчій діяльності, результати якої вплинули на хід історії називається:

1. Талант.
2. Геніальність.
3. Обдарованість.
4. Лідерство.

Практичне заняття 7. Предмет, завдання та методи вікової психології.

План

1. Предмет та завдання вікової психології.
2. Основні розділи вікової психології.
3. Методи психологічного дослідження у віковій психології.

Рекомендована література: [2,3,5,6,14]

Вивчити поняття: вікова психологія, принципи, методологія, метод дослідження, методики дослідження, спостереження, експеримент, лонгітюд, поперечний зріз, емпіричні методи, інтерпретаційні методи, організаційні методи.

Питання для контролю

1. Розкрийте предмет та завдання вікової психології.
2. Які основні розділи вікової психології?
3. Поясніть відмінності методів спостереження та експерименту?
4. Які особливості застосування тестів у дитячій психології?
5. Хто вважається засновником вітчизняної дитячої психології?
6. Чому дослідник не повинен обмежуватись використанням одного методу?

Практична частина

Проблемно- творчі запитання

1. Поясніть, чому дитячі малюнки використовуються багатьма дослідниками як цінний матеріал для аналізу різних сторін психічного розвитку дитини.
2. Чи може сучасна вікова психологія дати всебічну і глибоку відповідь на запити педагогічної практики?
3. Які проблеми вікового розвитку актуальні у наш час?
4. За допомогою якого методу Ви зможете вивчати інтереси хлопчика і дівчинка в середній групі дитсадка? Розкажіть, як Ви будете виконувати завдання.
5. За допомогою якого методу можна довідатися про особливості уваги дошкільнят і причини їх неуважності на занятті? Наведіть приклади.

Тестові завдання:

1. *Предметом вікової психології є вивчення:*
  - 1) загальних закономірностей розвитку психіки нормальної дорослої людини;
  - 2) вікової динаміки психіки людини;
  - 3) соціальних явищ, що оточують людину;
  - 4) структури здібностей.
2. *Основними проблемами вікової психології є:*
  - 1) поняття “проблеми навчання”;
  - 2) визначення сензитивних періодів життя дитини;
  - 3) виявлення причин злочинної поведінки;
  - 4) успішність дітей різного віку.
3. *Вікова психологія найтісніше пов’язана з:*
  - 1) інженерною психологією;
  - 2) психологією праці;
  - 3) педагогічною психологією;
  - 4) юридичною психологією.
4. *Єдність вікової психології і педагогічної психології обумовлена тим, що вони:*
  - 1) мають однакові галузі;
  - 2) відіграють важливу роль у житті людини;
  - 3) мають єдиний об’єкт вивчення;
  - 4) допомагають всебічно вивчити дитину.
5. *Яка наука є базою для вікової психології:*
  - 1) філософія;

- 2) загальна психологія;
  - 3) педагогіка;
  - 4) спеціальна психологія.
6. *Галузями вікової психології є:*
- 1) психологія дитинства, підлітка, юності, акмеологія, геронтопсихологія;
  - 2) психологія дитинства, навчання, праці, старості;
  - 3) психологія дитинства, раннього віку, юності;
  - 4) акмеологія, геронтологія.
7. *Назвіть рядок, де вказані лише організаційні методи:*
- 1) аналіз продуктів діяльності, бесіда, лабораторний експеримент, аналіз літератури;
  - 2) порівняльний, лонгitudний, комплексні дослідницькі програми;
  - 3) анкета, бесіда, спостереження, узагальнення незалежних характеристик, аналіз продуктів діяльності;
  - 4) природний експеримент, бесіда, незалежна характеристика, анкета.
8. *Методи спостереження і бесіди відносяться до:*
- 1) організаційних методів;
  - 2) емпіричних методів;
  - 3) методів обробки даних;
  - 4) інтерпретаційних методів.
9. *Визначте рядок, де вказані лише емпіричні методи:*
- 1) тести, природний експеримент, бесіда, генетичний метод, анкета;
  - 2) лабораторний експеримент, констатуючий, формуючий, психолого-педагогічний експеримент;
  - 3) бесіда, формуючий експеримент, лонгitudний метод, тест, анкета;
  - 4) розвиваючий експеримент, порівняльний метод, констатуючий експеримент, бесіда, спостереження.
10. *Лонгitudний метод – це:*
- 1) метод вікової психології, який полягає в одночасному порівнянні різних вікових груп;
  - 2) метод вікової психології, суть якого у вивченні одних і тих самих осіб, чи їх груп у різні моменти їхнього життя;
  - 3) загально-психологічний метод дослідження, основними ознаками якого є створення дослідником умов, в яких виявляється психічне явище;
11. *Психологічний аналіз результатів діяльності відноситься до:*
- 1) експериментальних методів;
  - 2) діагностичних методів;
  - 3) емпіричних методів;
  - 4) проєктивних методів

Практичне заняття 8. Психічний розвиток та його закономірності.

План

1. Психічний розвиток, його ознаки та закономірності.
  2. Чинники та умови психічного розвитку.
  3. Рушійні сили психічного розвитку. Теорії психічного розвитку.
  4. Принципи та критерії вікової періодизації. Вікова періодизація.
  5. Роль кризових періодів у розвитку.
- Рекомендована література: [2,3,5,6,14]

Вивчити поняття: розвиток, акселерація, сензитивні періоди, гетерохронність розвитку, нерівномірність психічного розвитку, дискретність психічного розвитку, вік, віковий період, вікова криза, вікова періодизація, провідна діяльність, соціальна ситуація розвитку, психічні новоутворення.

Питання для контролю

1. Розкрийте сутність психічного розвитку та його ознаки.
2. Поясніть закономірності психічного розвитку.
3. Охарактеризуйте роль соціальних чинників у розвитку.
4. Охарактеризуйте роль біологічних чинників у розвитку.
5. Які проблеми вікового розвитку актуальні у наш час ?
6. Проаналізуйте рушійні сили психічного розвитку.
7. Які принципи та критерії вікової періодизації?
8. Яка роль кризових періодів у розвитку ?

Практична частина

Проблемно –творчі запитання та завдання

1. Розкрийте роль діяльності в психічному розвитку дитини. Яка діяльність називається провідною?
2. Розкрийте зміст понять “провідний тип діяльності” та “основне новоутворення”. Яке їх значення на кожному віковому етапі розвитку? Наведіть приклади.
3. Що таке сензитивний період розвитку? Наведіть приклади сензитивності.
4. На основі яких критеріїв визначають межі вікових періодів?
5. Обґрунтуйте твердження: «Дитина не розвивається і виховується, а розвивається ,виховуючись і навчаючись»(С. Л.Рубінштейн)
6. Чому монозиготні близнюки можуть виявляти різні реакції на одну й ту ж ситуацію?
7. Чому у період вікової кризи можуть спостерігатися зниження темпів розвитку, негативні або регресивні зміни? Поясніть свою думку.
8. У чому сутність гетерохронності розвитку? Які життєві труднощі може завдати дитині це явище? Наведіть приклади.
9. Завдання:
  1. Віднайдіть адекватні приклади кількісних та якісних змін у розвитку.

Види змін	Приклади кількісних та якісних змін у розвитку
А кількісні зміни	1 збільшення ваги тіла 2 поява новоутворень 3 збільшення словникового запасу
Б якісні зміни	4 оволодіння знаками і мовленням 5 збільшення кількості рухів 6 поява нових механізмів, процесів, структур

Відповідь: А __, __, __. Б __, __, __.

2. Віднайдіть адекватні приклади кількісних та якісних змін у розвитку

Види змін	Приклади кількісних та якісних змін у розвитку
А кількісні зміни	1 дитина збільшила словниковий запас 2 першокласник навчився дотримуватися нових форм поведінки
Б якісні зміни	3 у новонародженого з'явилися позитивні емоційно-дійові реакції на ПОЯВУ мами 4 у підлітка збільшується ширина плечей, відбувається розвиток м'язової тканини 5 юнак переживає кризу ідентичності

Відповідь: А _____ Б _____

Тестові завдання

1. Онтогенез - це:

- 1) прямолінійний процес удосконалення психічних явищ;
- 2) прямолінійний процес фізичного і психічного розвитку;
- 3) процес непрямої лінійний, з поверненням до пройдених етапів, їх вдосконалення.

2. Дозрівання - це:

- 1) прямолінійний процес удосконалення психічних явищ;
- 2) зміни індивіда чи окремих його функцій і процесів внаслідок дії внутрішніх вроджених факторів;
- 3) прямолінійний процес фізичного і психічного розвитку;
- 4) цілісний процес, що знаходить своє вираження в різних і пов'язаних між собою формах.

3. Визначте варіант, де названі всі критерії виділення психологічно віку:

- 1) перехід кількості в якість, провідний вид діяльності, розвиток;
- 2) соціальна ситуація розвитку, криза, основні новоутворення, провідний вид діяльності;
- 3) криза, рух від простого до складного, провідний вид діяльності, розвиток;
- 4) основні новоутворення в психіці, соціальна ситуація розвитку, перехід кількості в якість, структура діяльності.

4. Визначте основні принципи розвитку дитини:

- 1) історизму та діяльнісного підходу;
- 2) перехід кількості в якість;
- 3) єдність і боротьба суперечностей;
- 4) виявлення істотного.

5. Яку діяльність можна назвати провідною?

1. найулюбленішу, найцікавішу для дитини діяльність;
2. діяльність, в зв'язку з якою відбуваються найголовніші зміни в психіці дитини і підготовка до нового етапу розвитку дитини;
3. діяльність, яка посідає найбільше місце в житті дитини.

6. Яке з визначень психічного розвитку є найповнішим?

- 1) Психічний розвиток – це кількісні і якісні зміни психічних явищ, їх удосконалення;
- 2) Психічний розвиток – це зміни змістовного, операційного та емоційного компонентів психіки;
- 3) Психічний розвиток – це постійне удосконалення психічних явищ, формування дедалі складнішої і структурно організованої динамічної системи;

4) Психічний розвиток – це кількісні і якісні зміни психічних явищ, перехід від нижчих до вищих структур, формування індивідуальних варіантів.

7. *Основні риси розвитку психіки:*

- 1) морфологічні зміни, вираз обличчя, емоційний стан, формування особистості;
- 2) фізіологічні зміни, кількісні зміни, пізнавальна діяльність, спілкування;
- 3) кількісні і якісні зміни, психічні зміни, утворення психологічних властивостей;
- 4) розвиток здібностей, обмін думками, соціальний розвиток, формування особистості.

8. *Рушійними силами психічного розвитку є:*

- 1) біологічний фактор генетичного потенціалу людини;
- 2) соціальний фактор: умови життя, соціальне оточення, сімейне виховання;
- 3) боротьба протилежностей, суперечностей між старим і новим;
- 4) процес навчання і виховання.

9. *Психіка дитини розвивається:*

- 1) лише під впливом організованого навчання;
- 2) лише під впливом сімейного виховання;
- 3) під впливом навчання і виховання в широкому плані;
- 4) стихійно під впливом дозрівання організму.

10. *Яке з тверджень є правильним:*

- 1) навчання йде за розвитком;
- 2) змінюючи методи і зміст навчання, не можна істотно змінити розумовий розвиток дитини;
- 3) навчання істотно не впливає на розвиток психіки дитини;
- 4) навчання веде за собою дитячий розвиток.

Практичне заняття 9. Психічний розвиток у немовлячому та ранньому дитячому віці.

План

1. Психічний розвиток новонародженого.
2. Психічний розвиток немовляти.
3. Новоутворення періоду. Криза 1 року.
4. Особлива роль раннього дитинства у психічному розвитку дітей
5. Психічний розвиток та формування особистості в ранньому дитинстві.

Рекомендована література: [2,3,5,6,14]

Вивчити основні поняття: новонародженість, комплекс поживлення, криза народження, акт хапання, орієнтовно-дослідницька діяльність, маніпулятивні дії, фізична емансипація, автономна мова, криза 3 років, ранне дитинство, предметні дії, самосвідомість, негативізм, впертість, протест, сенсомоторний інтелект, перцептивні дії.

Питання для контролю

1. У чому полягають особливості розвитку новонародженого?
2. Яка роль безумовних рефлексів новонародженої дитини?
3. Охарактеризуйте соціальну ситуацію розвитку немовляти.
4. Які новоутворення немовлячого періоду?
5. Які симптоми кризи 1-го року життя?

6. Яка специфіка розвитку предметно-маніпулятивної діяльності у ранньому віці?
7. Як відбувається розвиток мовлення в ранньому дитинстві?
8. Як відбувається пізнавальний розвиток в ранньому дитинстві?

Практична частина

Психологічні задачі

1. Батьки трирічних близнюків Мишка та Дениса Д. розлучилися і роз'їхалися у різні міста. Мишко залишився жити з матір'ю, а Денис - із батьком. Через 12 років, коли хлопці зустрілися, то виявилось, що Мишко - чутливий, нерішучий, добрий, відповідальний. Дуже гарно грає на акордеоні та співає. Денис - запальний, оптиміст, хороший товариш, добрий організатор. Організував у школі музичну групу, в якій грає на клавішних інструментах. Знайдіть спільне та розбіжне у поведінці братів. Обґрунтуйте причини схожих проявів.

2. Поміж деяких батьків існує думка, що недоліки їхніх дітей, лінощі, неслухняність, упертість, інфантильність, небажання вчитися обумовлені спадковістю. Вкажіть, до якої теорії розвитку відносяться ці погляди. Проаналізуйте, чому така думка поширена серед деяких батьків. Як Ви можете пояснити появу таких недоліків?

3. Зазначте, яка поведінкова характеристика кризи третього року життя наведена у прикладі: “Дитину кличуть з вулиці додому, але вона відмовляється йти. Заявивши, що кататиметься на велосипеді, продовжує кружляти у дворі, чим би її не спокушали (іграшкою, гостями, подарунками), хоча вигляд у неї сумний”.

Тестові завдання

1. Основною характеристикою соціальної ситуації розвитку дитини раннього віку є:

1. нерозривна єдність дитини і дорослого (комфортне «Ми»);
2. реалізація потреб у спілкуванні з однолітками у формі сюжетно-рольової гри;
3. ситуативно-дійове спілкування, практичне співробітництво з дорослими, спільні дії з предметами;
4. постійне намагання зайняти місце дорослого в системі реальних стосунків між людьми.

2. Провідним видом діяльності дитини раннього віку є:

1. навчання
2. безпосередньо-емоційне спілкування
3. сюжетно-рольова гра
4. предметна діяльність

3. Комплекс позсвавлення – це:

1. позитивна емоційно-дійова реакція новонародженого на появу дорослого (голос, обличчя);
2. негативна реакція дитини на дотик сторонньої людини;
3. позитивна реакція дитини на їжу;
4. позитивне ставлення дитини до оточуючого світу.

4. Що ви розумієте під значенням ефект шпитальності?

1. уповільнений емоційний розвиток дитини спричинений відривом від матері в період немовляти;
2. діяльність спрямована на орієнтування в предметній діяльності;
3. наука, що вивчає старіння людини.

5. Криза першого року життя – це:

1. емоційно-дійова реакція новонародженого на появу дорослого;
2. дефіцит іграшок, їжі, сну, уваги батьків;
3. криза, яка обумовлена руйнуванням необхідності емоційної взаємодії дитини з дорослим;
4. уповільнений емоційний розвиток дитини.

6. Новоутворення періоду новонародженості:

1. маніпуляції з предметами;
2. акт реагування на предмети;
3. мовне спілкування;
4. комплекс поживлення

7. Діти раннього віку набувають нових знань й умінь переважно за допомогою:

- 1) спеціального навчання;
- 2) безпосереднього сприймання предметів та явищ;
- 3) мовного спілкування з дорослими;
- 4) творчої діяльності.

8. У якій формі відбувається перше спілкування дитини з матір'ю?

- 1) в емоційній;
- 2) у вербальній;
- 3) у монологічній;
- 4) опосередкованій.

9. Сенситивний період оволодіння мовленням припадає на:

- 1) період немовляти;
- 2) раннє дитинство;
- 3) дошкільний період;
- 4) молодший шкільний вік.

10. Мислення дітей раннього віку є переважно:

- 1) образним і словесним;
- 2) словесним;
- 3) наочно-дійовим;
- 4) образним;

Практичне заняття 10. Психологія дошкільного дитинства.

План

1. Соціальна ситуація психічного розвитку дитини.
2. Розвиток пізнавальної сфери в дошкільному віці.
3. Дошкільний вік – початковий етап формування особистості.
4. Психологічна готовність до навчання в школі, її компоненти.
5. Психологічні особливості дітей шестирічного віку.

Рекомендована література: [2,3,5,6,14]

Вивчити основні поняття: дошкільний вік, гра, сенсорні еталони, підпорядкованість мотивів, внутрішні етичні інстанції, довільність, криза 6-7

років, психологічна готовність до школи, дитяча безпосередність, «феномен гіркої цукерки», самооцінка, статеві ідентифікація, децентрація мислення.

Питання для контролю

1. До яких сторін психічного життя сензитивний дошкільник?
2. Розкажіть про новоутворення в психіці дошкільників.
3. Поясніть, які відбуваються зміни у психічному розвитку дітей дошкільного віку?
4. Дитина якого віку називається молодшим дошкільником? Середнім? Старшим?
5. З'ясуйте роль гри у психічному розвитку дошкільника.
6. Охарактеризуйте сюжетно-рольову гру та її структурні компоненти. Наведіть приклади.
7. Назвіть основні компоненти психологічної готовності дитини до навчання.
8. Дайте характеристику особистісної готовності дитини до навчання.
9. Розкрийте сутність емоційно-вольової готовності дитини до школи.
10. Охарактеризуйте інтелектуальну готовність до навчання у школі.

Практична частина Психологічні задачі

1. *Про яку складову психологічної готовності до школи свідчить фрагмент бесіди з Аллою?*
  - Алло тобі хочеться йти до школи?
  - дуже хочеться.
  - чому?
  - там вчитимуть читати, писати.
  - а для чого треба вміти читати - писати?
  - вчитися треба, щоб все знати.
2. *Про яку складову психологічної готовності до школи свідчить вчителька першого класу?*
  - діти після дитячого садка приходять до школи із знаннями правил поведінки, дисциплінованими. Вони здатні оцінити вчинки товаришів та об'єктивно оцінювати власну поведінку, мають необхідні навички культурної поведінки. Ці діти відзначаються досить розвиненими почуттями відповідальності й обов'язку.
3. *Який компонент психологічної готовності до школи не сформовано в Руслана?*
  - Руслан охоче співає, добре малює, любить фізкультуру, вміє читати. Перші два тижні шкільних занять минули благополучно. А на третій коли при підготовці до уроків зустрівся з труднощами, хлопчик засумував. Вдома без допомоги батьків не міг виконувати домашнє завдання.
4. *Деякі вчителі скаржаться на вихователів дитячих садків за те, що вони недостатньо навчають дітей вчитися. Чого ж бракує завтрашнім учням?*
5. *Чи розділяєте впевненість мами в тому, що її донька повністю підготовлена до школи?*
  - Я спокійна за свою Юлю. Вона вміє читати й писати, лічити навчилась до 100. Що ж їй ще треба?
6. *Які поради дасте батькам тих дітей, які перед школою мало спілкуються з ровесниками, вдома звикли до того, що батьки їх нестять, поспішають задовольнити всі їхні бажання. Дайте обґрунтовану відповідь.*

7.Складання рекомендацій для батьків з формування певного компоненту готовності за вибором здобувачів.

8. Дитині підготовчої групи запропонували розв'язати задачу: «Мама з'їла 3 цукерки, а син – 2. Скільки цукерок вони з'їли? Хлопчик відмовився розв'язувати задачу, мотивуючи тим, що так не буває».

Поясніть причину подібного явища.

10. Мама Наталки (5 р.) каже: «У моєї доньки є бажання мені допомагати. Яку б роботу я не почала б виконувати, вона тут як тут. Але яка від неї допомога, потім треба буде перероблювати. Я відправляю її гуляти, без неї я швидко вправляюсь».

Чи права мама Наталки? Що можна порадити мамі?

11. Мама Вані (6 років) вважає, що її син має необхідний запас знань, умінь і навичок для навчання у школі. Він підготовлений інтелектуально, фізично і т.д. Але у бесіді із сином мама дізналася, що у нього немає бажання йти до школи.

1. З чим пов'язана така неузгодженість?

2. Чи буде син успішно вчитися у школі? Що необхідно зробити?

Тестові завдання

1.Для дошкільного віку провідною діяльністю є:

1. предметно-маніпулятивна,
2. трудова,
3. учіння,
4. ігрова.

2.Наявність засвоєних норм поведінки – це зміст якого новоутворення психіки дошкільнят:

1. уяви,
2. образного мислення,
3. внутрішніх етичних інстанцій,
4. самоконтролю.

3.Мовне коментування дитиною дошкільного віку власних дій, «розмова з самим собою» – це ознаки якого психічного явища:

1. внутрішнього мовлення,
2. егоцентричного мовлення
3. монологу,
4. внутрішнього плану дій.

4.Стадія каракулів, неспівпадання задуму і результату, адекватності задуму та результату – це етапи розвитку якої продуктивної діяльності дошкільника:

1. ліплення
2. малювання,
3. навчання,
4. гри.
5. *Яку негативну форму має розвиток дитячої уяви в дошкільному віці:*

1. фантазування,
2. дитячі страхи,
3. сором'язливість,
4. мрійливість.

6.Готовність до засвоєння нової соціальної ролі – школяра та можливості успішного спілкування з ровесниками складають зміст якого компоненту психологічної готовності дитини до школи:

1. розумового,
2. емоційно-вольового,
3. соціального
4. мотиваційного.

7. Ранній вік сприятливий для розвитку якої психічної функції:

1. мислення,
2. логічного мислення,
3. інтуїції,
4. мовлення.

8. У якому з пунктів перераховані новоутворення дошкільного віку?

- 1) довільність психічних процесів, внутрішній план дій, уміння організувати навчальну діяльність, рефлексія;
- 2) потреба у суспільно-значущій діяльності, засвоєння моральних норм, виникнення довільної поведінки, супідрядність мотивів, децентрація мислення, статева ідентифікація;
- 3) психіка, пізнавальний розвиток, взаємодія з неживими предметами і людьми, ходьба, поява мовлення;
- 4) почуття дорослості, потреба у самоствердженні, особистісна рефлексія, відкриття Я, статева ідентичність, мотиви досягнення соціального статусу.

9. Основними передумовами готовності дошкільника до навчання в школі є:

- 1) здатність дивуватися, спостережливість, оволодіння загальними способами дій, відсутність сформованості основних елементів вольової дії;
- 2) високий рівень наочності, довільності рухів і поведінки, сформованість навиків спілкування; здатність зосереджуватися, виявляти зусилля для подолання перешкод;
- 3) вік, правила, спроможність дитини окреслити план дій, неприйняття нової соціальної ролі;
- 4) здатність дивуватися, спостережливість, оволодіння загальними способами дій, сформованість основних елементів вольової дії.

10. Криза 6-7 років пов'язана з:

- 1) усвідомленням самого себе як активного суб'єкта в світі предметів;
- 2) зародженням соціального "Я", виникненням нового рівня самосвідомості;
- 3) формуванням нового образу фізичного "Я";
- 4) втраті безпосередності поведінки, демонстрація невластивих дитині якостей, приховування почуттів, що символізує появу внутрішньої оцінки тощо.

11. Основним змістом гри в старшому дошкільному віці є:

- 1) вивільнення зайвої енергії;
- 2) одержання задоволення від власних вчинків;
- 3) освоєння суспільно вироблених способів дій з предметами;
- 4) відтворення людських стосунків у спеціально створених ігрових умовах.

12. З якого дошкільного віку дитина починає керувати своїми психічними процесами:

- 1) з молодшого;
- 2) з середнього;
- 3) з старшого.

Практичне заняття 11. Психологія молодшого школяра.

План

1. Характеристика початкового періоду шкільного життя і діяльності молодшого школяра.
2. Особливості та структура навчальної діяльності молодшого школяра.
3. Розвиток пізнавальних процесів у дітей молодшого шкільного віку.
4. Формування особистості дитини в молодшому шкільному віці.

Рекомендована література: [2,3,5,6,14]

Вивчити основні поняття: шкільна адаптація, шкільна дезадаптація,

внутрішній план дій, довільність дій, навчальна діяльність, навчальна задача, навчальні дії, мотиви учіння, рефлексія.

Питання для контролю

1. Як змінюється соціальна ситуація розвитку з приходом дитини до школи?
2. Розкрийте основні типи труднощів першого періоду навчання дитини в школі та можливі шляхи їх подолання.
3. Охарактеризуйте провідну діяльність молодшого школяра.
4. Яким чином особа вчителя впливає на формування ставлення учнів до навчання?
5. Охарактеризуйте розвиток пізнавальної сфери молодшого школяра.
6. У чому полягає розвиток мислення і мовлення молодших школярів?
7. Які досягнення у розвитку пам'яті характерні для учнів початкових класів?
8. Які соціально-психологічні чинники формування особистості сучасних молодших школярів ?

Практична частина

Проблемно- творчі запитання та завдання.

1. Яким чином розвиток пізнавальних процесів в молодшому шкільному віці впливає на їхній інтелектуальний розвиток?
2. Чому в учителів початкових класів особливу тривогу викликають діти, які на уроках нічим не цікавляться?
3. Які типові емоційно-поведінкові порушення дітей молодшого шкільного віку?
4. Якою особливістю психіки молодших школярів зумовлена необхідність використання вчителем початкової школи великої кількості наочності?
5. Доведіть, що молодший шкільний вік є сенситивним для закріплення мотиву досягнення успіхів, посилення емоційно-вольової регуляції практичних дій і їх свідомого контролю, формування адекватної самооцінки.
6. Обґрунтуйте психологічну доречність використання вчителем тільки словесного оцінювання навчальних досягнень учнів 1-го класу.
7. Які поведінкові відмінності молодших школярів різних типів темпераменту?

Психологічні задачі

1. В якому випадку учні першого класу запам'ятають 10 малюнків: якщо їм дати спеціальне завдання запам'ятати малюнки або якщо спеціального завдання не давати, але запропонувати покласифікувати ці малюнки по певній ознаці? Чому?

Якими закономірностями пам'яті це пояснюється? Яку роботу можна ще провести з учнями після виконання ними даного завдання в плані формування прийомів, способів розумової діяльності?

2. Микола С. учень 1-го класу, на уроках недисциплінований, легко відволікається, заважає іншим. У стосунках з оточуючими впертий, непоступливий, непривітний. Усі конфліктні ситуації вирішує шляхом бійки, яку розпочинає перший. До психолога звернулася вчитель класу.

Проаналізуйте можливі причини проблеми хлопчика у школі, запропонуйте можливі напрямки роботи педагога

Тестові завдання

1. Який вид уваги є необхідною умовою успішного навчання дитини у школі:

- 1) мимовільна;
- 2) довільна;
- 3) емоційна;
- 4) рухова.

2. Домінуючим у дітей дошкільного та молодшого шкільного віку є такий вид мислення:

- 1) наочно-образне;
- 2) наочно-дійове;
- 3) дедуктивне;
- 4) абстрактно-логічне.

3. Для дітей якого типу темпераменту є надзвичайно важливими схвалення, підбадьорювання, виховання почуттів колективізму, дружби, товариськості:

- 1) меланхолічного;
- 2) холеричного;
- 3) сангвінічного;
- 4) флегматичного.

4. Знання типів темпераменту учнів забезпечить:

- 1) неможливість висунення неправомірних претензій до інших;
- 2) відсутність внутрішнього особистісного конфлікту людини;
- 3) формування необхідних умов для розвитку певних рис характеру;
- 4) розвиток певного типу темпераменту конкретної особи.

5. При формуванні самооцінки молодшого школяра домінує:

- 1) розуміння дитиною власної неповторності;
- 2) спілкування в групі;
- 3) зовнішня оцінка (оцінка дорослими досягнень дітей);
- 4) оцінка вчителем його особистості.

6. На формування колективу класу молодших школярів найбільше впливають:

- 1) характер стосунків між учнями;
- 2) позитивне ставлення учнів до навчання;
- 3) виконання шкільних правил;
- 4) стосунки з учителем, виконання його умов.

7. Провідною діяльністю дітей дошкільного віку є:

- 1) навчальна діяльність;
- 2) гра;
- 3) спілкування з ровесниками;
- 4) зображувальна діяльність.

8. Яка з наведених ознак характерна для молодшого шкільного віку?

- 1) вибіркове ставлення до предметів;
- 2) розмежування в групах за інтересами;
- 3) формування волі і внутрішнього плану дії;
- 4) зниження навчальної активності.

9. Основним показником готовності дитини до навчання в школі є:

- 1) оволодіння основними навичками читання і лічби;
  - 2) розвиток у дитини дрібної моторики;
  - 3) бажання дитини ходити в школу;
  - 4) зрілість психічних функцій і саморегуляція;
  - 5) наявність у дитини необхідного шкільного приладдя.
10. Які психічні новоутворення з'являються у молодшого школяра:
- 1) мотивація;
  - 2) внутрішній план дії;
  - 3) порівняння;
  - 4) рефлексія.
11. У першокласника найактивнішою є пам'ять:
- 1) словесно-логічна;
  - 2) мимовільна;
  - 3) механічна;
  - 4) довільна.
12. У молодших школярів переважає:
- 1) абстрактне мислення;
  - 2) наочно – образне мислення;
  - 3) предметно - дійове мислення;
  - 4) творче мислення.

Практичне заняття 12. Контрольний захід

Перелік питань для модульного контролю

1. Предмет та завдання, напрями психології.
2. Психічний розвиток та його закономірності.
3. Форми переживання емоцій і почуттів.
4. Етапи вольової дії.
5. Предмет та завдання вікової психології.
6. Психологічна структура особистості.
7. Новоутворення раннього дитячого віку.
8. Властивості та види сприймання.
9. Види та властивості уваги
10. Спрямованість особистості.
11. Психологічна готовність до вступу в школу.
12. Характеристика типів темпераменту.
13. Новоутворення дошкільного віку.
14. Види вищих почуттів.
15. Характеристика мислительних операцій.
16. Види та рівні розвитку здібностей.
17. Розвиток пізнавальної сфери дошкільника.
18. Види та процеси пам'яті.
19. Способи діяльності: вміння, навички, звички.
20. Розвиток пізнавальної сфери у молодшому шкільному віці.
21. Види та функції мовлення.
22. Характер, класифікація рис характеру.
23. Новоутворення молодшого школяра.
24. Пізнавальна сфера молодших школярів.

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

1. Предмет та завдання загальної психології.
2. Місце психології в системі наук. Основні галузі психології
3. Принципи психології. Загальна характеристика методів психологічних досліджень .
4. Поняття про психіку, функції психіки. Етапи розвитку психіки.
5. Психічні процеси. Психічні стани. Психічні властивості..
6. Основні методи психологічних досліджень. Спостереження.
7. Основні методи психологічних досліджень. Експеримент.
8. Додаткові методи психологічних досліджень
9. Напрями сучасної психології.
10. Діяльність і її структура. Види діяльності: гра, навчання, праця.
11. Способи діяльності. Вміння, навички, звички.
12. Спілкування. Структура спілкування. Функції спілкування.
13. Засоби спілкування: вербальні, невербальні.
14. Увага, види уваги. Властивості уваги.
15. Види відчуттів. Властивості відчуттів. Закономірності відчуттів.
16. Сприймання. Властивості та види сприймання.
17. Пам'ять, види пам'яті. Фізіологічні основи пам'яті.
18. Процеси пам'яті. Властивості пам'яті.
19. Мислення. Розумові дії і операції.
20. Форми мислення. Різновиди мислення
21. Уява, види уяви. Прийоми створення образів.
22. Мовлення, види, функції мовлення.
23. Емоції, почуття. Види вищих почуттів.
24. Форми переживання емоцій і почуттів.
25. Воля. Етапи вольового акту.
26. Вольові якості особистості.
27. Особистість, її психологічна структура.
28. Спрямованість особистості.
29. Темперамент, його властивості. Фізіологічні основи темпераменту.
30. Психологічна характеристика типів темпераментів.
31. Характер. Класифікація рис характеру.
32. Здібності, види та рівні здібностей.
33. Предмет, завдання та методи вікової психології.
34. Психічний розвиток та його закономірності. Рушійні сили психічного розвитку.
35. Принципи та критерії вікової періодизації. Вікова періодизація психічного розвитку
36. Соціальна ситуація розвитку, провідна діяльність та новоутворення періоду немовляти.
37. Соціальна ситуація розвитку, провідна діяльність, новоутворення у ранньому дитячому віці.
38. Психологічна готовність до вступу в школу.

39. Соціальна ситуація розвитку та провідна діяльність в дошкільному віці.
40. Новоутворення дошкільного віку.
41. Розвиток пізнавальної сфери дошкільника.
42. Продуктивні види діяльності дошкільника. Елементи навчання та праці.
43. Розвиток особистості в дошкільному віці. Криза 6-7 років
44. Розвиток пізнавальної сфери у молодшому шкільному віці.
45. Формування особистості молодшого школяра.
46. Новоутворення молодшого шкільного віку.
47. Навчальна діяльність молодших школярів та розвиток інших видів діяльності.
48. Соціальна ситуація розвитку та провідна діяльність в підлітковому віці.
49. Новоутворення підліткового віку.
50. Криза підліткового віку.
51. Психічний розвиток та провідна діяльність в старшому шкільному віці.
52. Новоутворення раннього юнацького віку.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

Базова

1. Варій М.Й. Загальна психологія: Навч. посібник /Для студентів психол. і педагог. спеціальностей.– 2 – ге видан., випр. і доп. / М.Й Варій. – К.: «Центр учбової літератури». – 2007. – 968с.
2. Вікова та педагогічна психологія: Навч.посіб. / О.В. Скрипченко, Л.В. Долинська, З.В. Огороднійчук та ін. 6-те вид.. Київ: Каравела, – 2019. – 400 с.
3. Вікова психологія. Навч. посіб./ О.П.Сергеєнкова, О.А.Столярчук, О.П.Коханова. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 376 с.
4. Волошина В.В. Загальна психологія: Практикум: Навч. посібн. / В.В.Волошина, Л.В.Долинська, С.О.Ставицька, О.В.Темрук. – К.: Каравела, 2006. – 280 с.
5. Дуткевич Т.В. Дитяча психологія: навч. посіб. / Т.В. Дуткевич. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 424с.
6. Загальна психологія: Підручник / О.В.Скрипченко, Л.В. Долинська, З.В. Огороднійчук та ін. – К.: Каравела, 2017. – 464 с.
7. Максименко С.Д. Загальна психологія: Навчальний посібник / С.Д Максименко, В.О. Соловієнко. – Київ: МАУП, 2000.
8. М'ясоїд П.А. Загальна психологія: Навч. посіб. – 5 вид., стер. / П.А. М'ясоїд. – К. : Вища шк., 2006. – 487 с.
9. Основи психології: Підручник / За заг. ред. Киричука О.В., Роменця В.А. – Вид. 6 – те, стереотип. – Київ: Либідь, 2006. – 632 с.
10. Павелків Р.В. Загальна психологія. Підручник / Р.В Павелків. – К.: Кондор, 2009. – 576 с.
11. Пашукова Т.І. Практикум із загальної психології. – 2-ге вид., стер. / Т.І. Пашукова, А.І.Допіра, Г.В. Дьяконов. – К.: Т-во «Знання», КОО, 2006. – 203 с.
12. Психологія :підручник для студентів вищих навчальних закладів/ кол.авторів; за ред.І.Ф.Прокопенка; худож. – оформлювач Ю.Ю.Романіка. – Харків:Фоліо, 2012. – 863 с.
13. Савчин М.В. Вікова психологія: Навчальний посібник/ М.В.Савчин, Л.П.Василенко. – К. : Академвидав, 2005. – 360с.
14. Савчин М. В. Загальна психологія: навчальний посібник./ М.В.Савчин . – К.: ВЦ «Академія», 2020. – 344 с.

Допоміжна

1. Вікова психологія: Хрестоматія: Навч. посібник / Л.В.Долинська, Т.М.Лисянська та ін. – 2-ге вид., стереотипне. - К.: Каравела, 2019. - 488 с.
2. Дуткевич Т.Д. Дошкільна психологія: Навч.посіб. / Т.Д.Дуткевич .-К.: Центр учбової літератури,2007.-392с
3. Загальна психологія: Хрестоматія: Навч. посіб. / О.В.Скрипченко, Л.В.Долинська, З.В.Огороднійчук та ін.– К.:Каравела, 2008. – 640 с.
4. Партико Т.Б. Загальна психологія: підруч. для студ. вищ. навч. закл./ Т.Б.Партико. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2008. – 416.

Ключі до тестових завдань

- Практичне заняття 1.** 1–3; 2–3; 3–2; 4–3; 5–6; 6–3; 7–4; 8–3; 9–4; 10–2
- Практичне заняття 2.** 1–4; 2–2; 3–1; 4–2; 5–4; 6–3; 7–1; 8–3; 9–4; 10–4
- Практичне заняття 3.** 1–4; 2–3; 3–3; 4–2; 5–3; 6–1; 7–4; 8–2; 9–1; 10–3, 11–3
- Практичне заняття 4.** 1–4; 2–4; 3–1; 4–3; 5–1; 6–4; 7–2; 8–3; 9–3; 10–4; 11–4
- Практичне заняття 5.** 1–1; 2–2; 3–4; 4–2; 5–2; 6–2; 7–3; 8–2; 9–3; 10–3, 11–3, 12–4
- Практичне заняття 6.** 1–2; 2–3; 3–3; 4–1; 5–2; 6–2; 7–4; 8–2; 9–1; 10–3; 11–3; 12–2
- Практичне заняття 7.** 1–2; 2–2; 3–3; 4–3; 5–2; 6–1; 7–2; 8–2; 9–1; 10–2; 11–3
- Практичне заняття 8.** 1–2; 2–2; 3–2; 4–1; 5–2; 6–4; 7–3; 8–3; 9–3; 10–4
- Практичне заняття 9.** 1–3; 2–4; 3–1; 4–1; 5–3; 6–4; 7–3; 8–1; 9–2; 10–3
- Практичне заняття 10.** 1–4; 2–3; 3–2; 4–2; 5–2; 6–4; 7–4; 8–2; 9–2; 10–4; 11–4; 12–2
- Практичне заняття 11.** 1–2; 2–1; 3–1; 4–3; 5–4; 6–4; 7–1; 8–3; 9–4; 10–2,4; 11–2; 12–2

Навчально-методичне видання

Загальна та вікова психологія:
Методичні вказівки
до проведення практичних занять
та організації самостійної роботи
Укладач М.С. Барчій

Тираж 5 пр.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до
Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої
продукції ДК № 4916 від 16.06.2015 р.

Редакційно-видавничий відділ МДУ,
89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>